

UIT

THE ARCTIC
UNIVERSITY
OF NORWAY

Institutt for arkeologi og sosialantropologi

Obersten og vannflasken

Et møte mellom mennesker i internasjonale operasjoner

Ole-Martin Ohrstrand

Masteroppgave i Konflikt, sikkerhet og flerkulturell forståelse

November 2014

Forord

Da jeg søkte på studiet *Konflikt, sikkerhet og flerkulturell forståelse* var jeg i aktiv tjeneste i Afghanistan. Nå, tre år senere, avslutter jeg studiet med en oppgave om en egenopplevd hendelse fra denne deployeringen. Studiet har gitt meg flere knagger å henge mine erfaringer fra internasjonale operasjoner på, og det har vært spennende å kunne diskutere egne erfaringer i lys av teorien som er blitt undervist.

Proessen med masteroppgaven har vært særdeles lærerik. Spesielt vil jeg takke min veileder Bror Olsen for alle gode råd og innspill jeg har fått i forbindelse med semesteroppgavene og masteroppgaven. Jeg vil også takke min kone Ann Kristin som har gitt meg tid til å prioritere studiet og arbeidet med masteroppgaven i en hektisk hverdag.

Oslo, 13. November 2014

Ole-Martin Ohrstrand

Innholdsfortegnelse

Forord	2
1 Innledning.....	6
1.1 Oppgavens tema og begrensinger	6
1.2 Disposisjon	8
1.3 Afghanistan.....	8
1.4 Utvekslingen av vannflasken.....	9
2 Metode og mulige feilkilder	11
3 Kulturforståelse i internasjonale operasjoner	13
4 Roller	17
5 Materiell kultur	22
5.1 Vannflaskens betydning	24
6 Vannflasken som gave.....	26
6.1 Gaver og gaveutveksling	26
6.2 Utvekslingen av vannflasken.....	28
6.3 Gjenopprettelsen av forholdet	31
7 Avslutning.....	33
7.1 Videre refleksjoner.....	35
8 Litteraturliste:	36

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema og begrensinger

Dette er en oppgave om møter mellom mennesker i internasjonale operasjoner.

Oppgaven bygger på en konkret, selvpoplevd hendelse fra Afghanistan hvor et møte mellom norske og afghanske sikkerhetsstyrker fant sted. Når norske og afghanske styrker møtes er det ikke bare mennesker som møtes, men det foregår også et møte mellom kulturer. Hendelsen som oppgaven bygger på er utvekslingen av en vannflaske hvor en afghansk oberst blir lovet en vannflaske av den norske sjefen på stedet. Sjefen overleverer ikke vannflasken selv, men den blir kastet til obersten av en norsk soldat. Obersten klarer ikke å ta imot flasken og mister den på bakken i påsyn av flere rundt. Hensikten med oppgaven er å vise hvorfor kulturforståelse er viktig i internasjonale operasjoner. Kultur er kompleks og samhandling mellom mennesker i internasjonale operasjoner kan fortolkes på flere måter avhengig av den enkeltes kulturelle bakgrunn. Norske soldater kan fort bli oppfattet som respektløse eller krenkende dersom de ikke utviser en viss sensibilitet for kultur og respekt for folk fra en fremmed kulturell bakgrunn.

Som yrkesmilitær har jeg tjenestegjort ved Provincial Reconstruction Team Meymaneh (PRT MMN) i Afghanistan ved to anledninger. Den første perioden var i 2006-2007 og den andre i 2011, hvor denne hendelsen er hentet fra. I løpet av tiden jeg har tilbragt i landet har jeg fått lov til å bli kjent med mennesker fra en kultur som skiller seg fra vår egen. Tiden i Afghanistan har vært meget spennende og det har vært mange møter mellom meg og menneskene i landet, hvor kulturforskjeller har kommet til uttrykk. Selv om jeg har tilbragt over et år i landet og nesten to år til sammen med opp trening til, og løsning av, oppdrag i Afghanistan, er det fortsatt mye jeg ikke kan eller vet om afghansk kultur. Jeg vil i denne oppgaven gå i dybden på en konkret hendelse, og benytte dette som eksempel på det vanskelige møtet mellom mennesker i internasjonale operasjoner.

Episoden jeg skal diskutere i denne oppgaven gir meg mulighet til å diskutere møtet mellom norske og afghanske sikkerhetsstyrker, samtidig som det viser hvorfor det å møte andre kulturer, og kunne tilpasse seg, er en viktig del av oppdraget i internasjonale operasjoner. Episoden som oppgaven baserer seg på må i sosialantropologisk analyse forstås ut fra sin videre sammenheng (Eriksen 2003:50), det vil si hvordan aspekter ved

hendelsene kan knyttes til kulturelle verdier og fortolkning av den sosiale samhandlingen det her er snakk om. For å begrense oppgaven i omfang og lengde har jeg valgt å fokusere på utvalgte aspekter ved hendelsen i oppgaven. Sosialt liv og kulturell fortolkning er komplekst og sammensatt overalt (Geertz 1973:10). Selv en relativt avgrenset hendelse som dette kan neppe analyseres i sin fulle bredde og komplekse karakter i en oppgave som dette.

I forbindelse med utvekslingen av vannflasken har jeg valgt ut tre underliggende temaer som jeg ønsker å se nærmere på. Det første er hvordan de involverte i utvekslingen av vannflasken tilpasser sin fremstilling av seg selv overfor de andre. Erving Goffman presenterer i sin bok *Vårt rollespill til daglig* hvordan en person fremstiller seg selv og sin aktivitet når han kommer sammen med andre. I dette ligger også at en person kan styre og kontrollere det inntrykk som andre danner seg av en, og at den rollen som en person spiller er tilpasset rollene som spilles av de andre tilstedeværende (Goffman 1993:9). Denne synsvinkelen som Goffman fremsetter som ramme for analysen betegnes som teaterforestillingen. I tillegg til Goffman vil jeg supplere med utvalgte tekster for å kunne diskutere rolletaking knyttet til dette møtet.

Det andre temaet er vannflaskens betydning sett i lys av materiell kultur. Dette for å kunne forstå noe mer om hvilken verdi vannflasken har for de involverte. Her vil Daniel Miller, som har skrevet utfyllende om vårt forhold til ting, være en viktig bidragsyter med boken *Stuff* (Miller 2010). Et av hovedargumentene i boken er at for å forstå mennesker må vi forstå ting og folks forhold til dem. I tillegg vil jeg trekke inn utvalgte tekster av andre forfattere som har skrevet om materiell kultur for å utfylle Miller.

Det tredje og siste temaet er selve utvekslingen av vannflasken, hvor jeg vil diskutere gaveutvekslingen og måten den ble gjennomført på. Marcel Mauss diskuterer gavebytte i bred forstand i boka *Gaven: utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn* (Mauss 1995) der han viser gaveutvekslingens sosiale funksjon. Dette vil bidra til å forklare utvekslingen av vannflaskens funksjon i møtet mellom obersten og de norske styrkene.

Det er flere sider ved denne episoden som jeg kunne berørt, men som jeg har valgt å unnlate på grunn av oppgavens begrensninger i størrelse. De tre underliggende temaene er alle store nok til å kunne skrive en hel masteroppgave om, men ved å si noe om alle tre temaene vil jeg kunne belyse flere sider ved hendelsen.

1.2 Disposisjon

For å sette hendelsen i kontekst vil jeg begynne med litt bakgrunnsinformasjon om Afghanistan. Deretter vil jeg presentere hendelsen, utvekslingen av vannflasken, før jeg sier noe om metode i oppgaven. Før jeg går inn på analysen av hendelsen vil jeg beskrive hva kultur er, samt forklare viktigheten av kulturforståelse i internasjonale operasjoner. Deretter vil jeg ta for meg de tre aspektene ved hendelsen som jeg vil fokusere spesielt på; roller, vannflaskens betydning og utvekslingen av vannflasken. Avslutningsvis vil jeg sy sammen analysefunnene og si noen ord om hva hendelsen illustrerer, samt gi noen videre refleksjoner rundt temaet.

1.3 Afghanistan

Afghanistan er et fjelland i Sentral-Asia som utgjør den vestre delen av fjellkjeden Himalaya. Staten Afghanistan oppstod rundt 1747 under Durrani-dynastiet, men landet ble først anerkjent som selvstendig stat i 1919. Afghanistan er et ungt land med en rekke etniske grupper, hvor pashtunerne utgjør den største gruppen. Blant de største minoritetene finner vi tadsjikere, hazarer, usbekere og turkmere (Barth 2008:12-13). Pashtunere er overrepresentert i Sør- og Øst-Afghanistan, mens en finner større variasjon av etniske grupper i resten av landet. De aller fleste afghanere er muslimer, hvorav rundt 85 prosent er sunnimuslimer. Landet har to offisielle språk; dari og pashtu, noe som gjør at store deler av befolkningen er tospråklige. Siden landet ble samlet har Afghanistan flere ganger blitt invadert av utenlandske stormakter. Både Storbritannia i 1839-1842, 1878-1880 og 1919, samt Sovjetunionen i 1979 til 1989, har forsøkt å ta kontroll over landet uten hell. Fra Sovjetunionens tilbaketrekning og frem til 2001 var Afghanistan preget av uro og borgerkrig, hvor Taliban i 1996 tok makten i Kabul. Landet bærer preg av at det ikke har opplevd stabilitet på 34 år, noe som kommer synlig til uttrykk ved blant annet landets infrastruktur og helsetilbud. Taliban tillot Al Qaida fritt leide i Afghanistan og lot Osama bin Laden få planlegge, og trene terrornettverket sitt i beskyttede omgivelser. Dette førte til at etter terrorangrepet 9. september 2001 gikk USA med en koalisjon av villige inn i Afghanistan med et tredelt mål; (1) å bekjempe Al-Qaida-gruppene i Afghanistan og i grenseområdet mot Pakistan, (2) styrte Taliban-regimet som støttet den internasjonale terrorismen, og (3) forhindre at Afghanistan på

nytt ble et brohode for terrorisme (Østerud 2013:63). Operasjonen fikk navnet *Operation Enduring Freedom*. Ikke lenge etter kom FN på banen med *Internasjonal Security Assistance Force* (ISAF).

Nord-Afghanistan er dominert av flere etniske grupper som har inngått allianser og betegnes som Nordalliansen. Helt vest i Nord-Afghanistan ligger Faryab-provinsen som er på størrelse med Hedmark fylke i utstrekning. Provinshovedstaden i Faryab er Meymaneh, en by med rundt 75 000 innbyggere. Usbekere er den største etniske gruppen, og samfunnet i Meymaneh er preget av handel med narkotika, ulovlig innkreving av skatt og organisert kriminalitet (Nilsen 2006:91). Norske myndigheter sa seg i 2005 villige til å påta seg lederansvaret for Provincial Reconstruction Team Meymaneh (PRT MMN). Målet for PRTen var å bidra til å etablere en tilstand som er stabil nok til at internasjonale organisasjoner, lokale myndigheter og det sivile samfunn kan engasjere seg i gjenoppbygging, politisk deltakelse og sosial og økonomisk utvikling (PRT Handbook 2007:3). Det er som en del av PRT MMN jeg har tjenestegjort ved to anledninger.

1.4 Utvekslingen av vannflasken

Hendelsen er fra 2011 i Faryab provins, Nord-Afghanistan. På grunn av opprørsaktivitet hadde det i lengre perioder vært umulig å få frem forsyninger til det afghanske grensepolitiets utpost i Ortehpadalen, kalt *Russian Hill*. Dermed var provinsmyndighetene nødt til å gjennomføre en operasjon for at personellet skulle overleve. Oppdraget som ble gitt til oss, var at vi sammen med afghanske sikkerhetsstyrker skulle etterforsyne Russian Hill med mat, vann, nødvendige forbruksartikler og rullere personell. Afghanerne ville selv stå for den praktiske gjennomføringen med å etterforsyne, mens vi skulle støtte med militær makt for at vi skulle komme oss frem til utposten. Russian Hill er det afghanske grensepolitiets utpost mot Turkmenistan. Denne utposten, som er oppkalt etter Sovjetunionens invasjon av Afghanistan, befinner seg om lag tre mil nord for provinshovedstaden Meymaneh. Russian Hill er bygget på en høyde som dominerer de tre omkringliggende dalførene og som alle møtes ved grensepolitiets utpost. Dette gjør at Russian Hill har en viktig politisk betydning og provinsmyndigheten ønsket å beholde utposten selv om den lå i et område

som var dominert av opprørerne. På grunn av sikkerhetssituasjonen valgte ledelsen å gjennomføre etterforsyningsoppdraget som en fellesoperasjon mellom afghanske sikkerhetsstyrker og norske kampstyrker fra Provincial Reconstruction Team/Task Force Faryab (PRT/TF-F). Den afghanske sikkerhetsstyrken bestod av personell fra hæren, politiet og grensepolitiet og var ledet av en oberst. Den norske styrken bestod av en kampstridsgruppe med støtteelementer, og det var som en del av denne styrken jeg selv deltok på operasjonen.

Etter en lang dag med mye opprørsaktivitet har vi endelig ankommet Russian Hill. Vel fremme starter afghanerne selv med etterforsyningen av utposten og rulling av personell. Vi, de norske styrkene, grupperer ut i området rundt høyden for å kunne sikre posten slik at grensepolitiet trygt kan løse oppdraget sitt. Gruppen jeg leder plasserer seg ved siden av Russian Hill, like i nærheten av selve grensestasjonen. Mens vi står der får jeg melding av den norske sjefen på stedet, over samband, at han har lovet den afghanske obersten en flaske vann og den afghanske sjefen snart vil innfinne seg i min posisjon for å hente den. Etter rundt ti minutter kommer obersten marsjerende til min posisjon for å hente vannflasken. Måten han fremstår på gjør at jeg tenker at han er meget stolt over å få vannet. I dette øyeblikket befinner jeg meg ved kjøretøyet for å kunne benytte meg av sambandsmidlene vi har. Det gjør at jeg gir melding til en av soldatene i nærheten om at den afghanske obersten snart kommer og at han skal få en flaske vann. Soldaten som skal overrekke obersten en flaske vann står oppå lasten til kjøretøyet slik at han er rundt to meter over bakken. Når obersten begynner å nærme seg peker soldaten på han med vannflasken i et underhåndsgrep, som med kroppsspråket sier «denne vannflasken er til deg». Obersten rekker frem hånden og soldaten kaster flasken fra en avstand på rundt tre meter. Det som nå skjer er at obersten ikke klarer å ta imot flasken og han mister den i bakken. Soldaten ler litt av situasjonen. Obersten rister oppgitt på hodet og viser med kroppsspråket at han fikk vondt i hånda. At det i tillegg er flere norske og afghanske soldater i området rundt gjør at han har et publikum til fadese. Obersten tar så med seg vannflasken og marsjerer raskt tilbake til grenseutposten, mens den norske soldaten forsøker å unnskylde seg på engelsk uten at obersten er interessert i å lytte.

Rundt en times tid senere kommer obersten gående tilbake med en stor bandasje på hånden og smiler til soldaten som kastet vannflasken. Obersten viser frem den store

bandasjen og det virker tilsynelatende som om alt er bra mellom obersten og soldaten igjen. Når jeg nå ser den store bandasjen obersten har fått, får jeg lyst til å undersøke saken nærmere og tar forbindelse med sanitetspersonellet. Sanitetspersonellet kan fortelle at de egentlig ikke fant noen skade, men siden obersten klagde over smerte i hånden hadde de lagt på en ekstra stor og fin bandasje. Det var jo tross alt obersten.

2 Metode og mulige feilkilder

Denne oppgaven baserer seg som sagt tidligere på en selvopplevd hendelse som jeg analyserer i retroperspektiv. Etnografi er studiet av folk i naturlige, gjentakende settinger eller «feltet» hvor metoder av datainnsamling fanger deres sosiale mening og ordinære aktiviteter. Det innebærer at forskeren er direkte i hendelsen og samler inn data uten å påvirke forskningsresultatet (Brewer 2000:7). Siden oppgaven baserer seg på en selvopplevd hendelse uten feltarbeid fører dette til at oppgaven har sine metodiske svakheter, ettersom jeg ikke har kunnet forfølge bestemte problemstillinger ved innsamling av data, noe en kan gjøre i etnografisk feltarbeid.

I følge Lewis skiller kulturelle studier seg ut blant humanistiske og sosiale studier ved at det innenfor fagområdet brukes et spekter av forskjellige metodologiske utforminger (Lewis 2008:29). Innenfor kulturelle studier vil hendelser kunne beskrives på to måter, enten ved en teoretisk analyse eller ved bruk av empiriske metoder. Teoretisk metode vil kunne identifisere, klargjøre og spekulere over spesifikke kulturelle sider og temaer. Spørsmål som «hva er kultur» er eksempel på noe som kan belyses med en teoretisk tilnærming. Den empiriske metoden kan bli sett på som en strategi for å belyse fakta eller perspektiver generert ved kontakt mellom mennesker (Lewis 2008:29-33). Funnene blir ikke betraktet som en absolutt sannhet, men som en del av et skapende bilde. I dette tilfellet vil jeg benytte meg av en empirisk tilnærming for å belyse perspektiver som er generert ved kontakt mellom mennesker, men også en teoretisk tilnærming der jeg har valgt ut tre ulike aspekter ved hendelsen som jeg ønsker å belyse gjennom å diskutere dem i lys av spesifikk antropologisk teori.

Siden jeg har valgt å basere oppgaven på egne erfaringer byr dette på noen utfordringer knyttet til empiriens pålitelighet. Oppgaven baserer seg som sagt på en analyse av en

selvopplevd hendelse som skjedde for tre år siden. Om jeg hadde gjennomført noe utdanning i sosialantropologi før episoden fant sted ville dette kunne ført til at observasjonen av hendelsen ble mer presis. Viktigere er det at jeg kunne fulgt opp disse sparsomme data med videre undersøkelse, intervjuer og observasjoner. En annen feilkilde er etnosentrisme som er en generell og nesten uomgjengelig feilkilde som består i tendensen til å betrakte fremmede folkeslag ut fra ens egne kulturelle kategorier. Med noe utdanning ville det kunne ha bidratt til å dempe min egen etnosentriske tilbøyeligheter, ettersom den ville lært meg å stille spørsmål ut fra faglige begreper og ikke ut fra mine egne kulturelle begreper (Eriksen 2003:64-65).

Dårlig hukommelse kan i denne oppgaven også være en feilkilde. Det er lenge siden hendelsen og enkelte detaljer kan være glemt. Dette vil jeg forsøke å rette opp ved å kontrollere med andre som var til stede under hendelsen. En annen feilkilde ved hendelsen kan være språk. Mine kunnskaper innenfor dari eller pashtu er begrenset og jeg vil kunne ha gått glipp av noe av kommunikasjonen fra obersten eller de rundt.

Denne analyses av hendelsen i retrosperspektiv er tentativ og sier noe om hvordan hendelsen kan forstås. Det er ikke nødvendigvis slik det skal forstås, men det er en tolkning av situasjonen slik jeg oppfattet den. Clifford Geertz benytter begrepene «thin description» og «thick description» (Geertz 1973:6-10). Med dette mener han at det i konteksten som feltarbeidet gjennomføres i, vil det ligge ulike rammer for fortolkning. Menneskelige handlinger kan representere kulturell mening gjennom å fungere som symbolske handlinger, men gjør det ikke nødvendigvis. Mellom symbolske og ikke-symbolske handlinger vil det være en ufotograferbar forskjell og en må komme bak denne forskjellen for å få en tykk beskrivelse, der kulturell mening brukes i fortolkning av adferd. Hendelsen jeg fortolker her kan helt sikkert fortolkes annerledes og minst like meningsfullt som jeg gjør det her, men samtidig vil jeg i denne oppgaven argumentere for at hendelsene jeg fortolker gir mening i lys av den teorien jeg tilfører fortolkningen.

3 Kulturforståelse i internasjonale operasjoner

Fra slutten av 1990-tallet og fremover har Forsvaret beveget seg bort fra invasjonforsvaret og mot et innsatsforsvar. Dette har ført til et mindre, men mer mobilt forsvar. I tråd med denne utviklingen har også Forsvarets oppgaver endret seg. Siden slutten av 1990-tallet har vi sett en økning i antall internasjonale operasjoner og blant de større operasjonene de siste årene kan en nevne Kosovo og Afghanistan. I proposisjon S 73 – *Et forsvar for vår tid* er fortsatt fokus primært rettet mot nasjonal krisestyringsevne og forsvar av norske områder sammen med våre allierte. Samtidig skal Norge opprettholde evnen til å stille relevante militære styrkebidrag for internasjonale operasjoner utenfor Norge. For mange yngre offiserer har denne dreiningen vært selvopplevd. Et stort antall har allerede tjenestegjort i internasjonale operasjoner, hvor hovedvekten har vært på Afghanistan. Generelt sett kan en si at dagens internasjonale operasjoner fordrer en stor grad av sensibilitet for kultur, hvor Afghanistan er et godt eksempel på dette. For det første er deltakerne i koalisjonsstyrkene i Afghanistan satt sammen av mange nasjonaliteter, der et godt koordinert samarbeid avhenger av god kulturforståelse og aksept for hverandres kulturelle forskjeller. For det andre møter de norske styrkene en ukjent kultur som utgjør en rammebetingelse for deres oppdrag. For det tredje er den legitimitet og autoritet som den internasjonale operasjonen er basert på, ofte gjenstand for ulike vurderinger innen ulike kulturelle rammer (Olsen og Øian 2007:14). Under et seminar om FNs fredsbevarende operasjoner ble det pekt på at en av hovedutfordringene i internasjonale operasjoner er forskjell i kultur (Elron, Shamir og Ben-Ari 1999:80). Kunnskap om kulturelle forhold er derfor avgjørende for norske soldater, fordi dreiningen i norsk forsvars- og utenrikspolitikk gjør at det er stor sannsynlighet for at de kommer til å bidra i internasjonale operasjoner.

Før jeg går inn på analysen vil jeg forklare hva kultur er og hvordan kulturforståelse i internasjonale operasjoner kan forstås. Noen vil mene at kulturbegrepet er det mest problematiske ordet som finnes i sosialantropologien (Eriksen 2003:34), mens Korsnes mener det er et av samfunnsvitenskapens vanskeligste ord (Korsnes 2008:161). Kluchhohn og Kroeber har kommet frem til hele 162 forskjellige definisjoner av ordet kultur i boken *Culture: A critical review of Concepts and Definitions* (Kluchohn og Kroeber 1952). Jeg skal ikke forsøke å definere ordet kultur, men jeg vil vise bredden og

variasjonen i begrepet ved å trekke inn fire forskjellige definisjoner av ordet. En av de eldste definisjonene av kultur stammer fra den engelske antropologen E.B. Taylor som i sin bok *Primitive Culture* fra 1871 definerer kultur slik: «Kultur, eller sivilisasjon, er den komplekse helhet som består av kunnskaper, trosformer, kunst, moral, jus og skikker, foruten alle de øvrige ferdigheter og vaner et menneske har tilegnet seg som medlem av et samfunn» (Eriksen 2003:35). Hofstede forstår kultur som: «Culture is the collective programming of the mind which distinguishes the members of one group or category of people from another» (Hofstede 1997:5). I samme verk fremkommer det at Hofstedes grunntanke er at kultur ikke er arvet, men at det er lært (ibid). Geertz' definisjon, på sin side, trekker veksler på betydningen av arv og historie: «It denotes an historically transmitted pattern of meanings embodied in symbols, a system of inherited conceptions expressed in symbolic forms by means of which men communicate, perpetuate and develop their knowledge about and attitudes toward life» (Geertz 1973:89). Clifford Geertz foreslo på 1960-tallet at kultur skulle betraktes som felles mening som kommer til uttrykk gjennom kommunikasjon (Eriksen 2003:35). Den norske antropologen Thomas Hylland Eriksen definerer kultur som «det omskiftelige meningsfellesskapet som gang på gang etableres og forandres når mennesker kommer sammen» (Eriksen 1992:24-25). Dette er kun eksempler på definisjoner av kulturbegrepet og variasjonen er enda større. En av fordelene med at det ikke er én klar definisjon er at det bidrar til å gi begrepet bredde og dybde. Utfordringen er at siden kulturbegrepet er relativt omfattende og uklart i sin betydning møter det jevnlig kritikk i sin bruk. Spesielt fire argumenter går igjen i kritikken; (1) bruken av kultur som flertallsord, (2) avgrensingsproblemet, (3) den politiske bruken av begrepet og (4) kulturbegrepets diffuse og upresise karakter (Eriksen 2003: 36-39). Det som er felles for disse fire definisjonene er at det er noe som knytter en gruppe mennesker sammen på et eller annet vis. Det vil si at obersten har kommet sammen med andre hele sitt liv og overtatt og skapt kultur, slik alle andre gjør. På samme måte har den norske soldaten overtatt og skapt kultur, og i møte mellom obersten og soldaten møtes de to kulturene som de forvalter. Det er i dette direkte møte mellom de to at de kulturelle motsetninger kommer sterkest til uttrykk (Wilhelmsson 2014:213).

Begrepet kulturforståelse er brukt flere ganger i oppgaven og det kan være nyttig å definere det. I Holo og Andreassens NUPI-rapport; *Kultur på ville veier: En gjennomgang*

av Forsvarets satsning på kulturforståelse, defineres kulturforståelse i militær sammenheng som «innsikt i grunnleggende samfunnsfaktorer som kan påvirke sikkerhetssituasjonen til norske soldater. Dette kan være kunnskap om rådende normer og verdier i samfunnet, maktforhold, vold, alliansedynamikker, æreskodekser, etniske og religiøse forhold som kan påvirke konflikten» (Holo og Andreassen 2010:8). For de norske styrkene som jeg var en del av vil kulturforståelse være særdeles viktig fordi det kan bidra til å påvirke vår egen sikkerhetssituasjon. Ifølge Wilhelmsson er møte med andre kulturer en integrert del av forberedelsene til internasjonale operasjoner (Wilhelmsson 2014:211). På den andre siden etterlyser NUPI-rapporten: *Kultur på ville veier* en satsing på nettopp dette (Holo og Andreassen 2010:8). Sannheten ligger kanskje et sted midt i mellom, at norske soldater har noe utdanning innen kultur og kulturforståelse, men at utdanningen er mangelfull. Det er også slik jeg oppfattet min egen opptrening i forkant av deployeringen. For soldaten sin del vil det bety at han har mest sannsynlig noe utdanning innen kulturforståelse, men at det er mangler i denne utdannelsen som gjør at han ikke har full oversikt over de grunnleggende samfunnsfaktorer som kan påvirke situasjonen, som for eksempel æreskodekser. Hadde han hatt denne kunnskapen ville han muligens ha opptrådt annerledes.

Tradisjonelt sett reflekterer konflikthåndtering vestlig tradisjon. Dette vil være en utfordring for norske styrker når vi deltar i intra-nasjonale konflikter utenfor vår egen stat (Duffey 2000:143). Ifølge Duffey vil kultursensitive fremgangsmåter ha større sannsynlighet for å skape varig fred. I sin fremstilling etterlyser hun kompetanse innen dette feltet og foreslår en todelt utdanning; en med generell kulturkunnskap og en spesifikk del med historie, maktforhold og konflikthåndtering (Duffey 2000:164). Dette vil kunne bidra til en bedre løsning av konflikter på alle nivåer. Noe som er viktig for norske soldater da en bedre løsning av konflikter på alle nivå vil føre til at oppdraget raskere løses. God konfliktløsning på alle nivå vil også være en styrkebeskyttende faktor. Med en slik todelt utdanning ville resultatet av utvekslingen med vannflasken kanskje fått et annet utfall. Da ville det kanskje aldri kommet til at soldaten overleverte flasken, men at jeg selv eller en person med så nær rang som den afghanske obersten som mulig, hadde overlevert flasken.

Jeg henviste på forrige side til rapporten *Kultur på ville veier: En gjennomgang av Forsvarets satsning på kulturforståelse*. I denne rapporten beskrives målsetningene med kulturforståelse i Forsvaret: «Målsetningen er at styrkene skal ha og kunne benytte kunnskap om kultur for å forbedre situasjonsforståelsen, bedre styrkebeskyttelse og foreta mer nøyaktig etterretningsinnhenting for å effektivisere taktiske manøvre» (Holo og Andreassen 2010:8). En forståelse av kulturelle forhold er viktig fordi det bidrar til å øke den militære effekten. Forsvaret har erkjent at det alene ikke kan løse konflikten i Afghanistan, men er avhengig av å være en del av et større spekter med virkemidler hvor en kombinerer både militær og sivil innsats. I denne felles innsatsen vil personell fra mange forskjellige kulturer og land bidra. For å bidra til at dette skal fungere best mulig er en avhengig av god kulturforståelse. Erat Elron, Boas Shamir og Eyal Ben-Ari har forsket på multinasjonale styrker og endte opp med å stille spørsmålet; *Why don't they fight each other?* hvor hovedutfordringen de peker på er forskjellen i språk og kultur (Elron, Shamir og Ben-Ari 1999:80). For å unngå at vi skyter hverandre, men heller løser oppdraget så effektivt som mulig, er kulturforståelse en viktig del av dette. I PRT MMN var det styrker fra flere NATO land og et godt samarbeid på tvers av nasjonene var viktig for resultatet. I tillegg fikk daværende sjef for PRT MMN føringer fra Forsvarets operative hovedkvarter (FOH) om ytterligere å dreie fokus mot «partnering». Operasjoner skulle skje i samarbeid med afghanske sikkerhetsstyrker og «partnering» skulle være hovedinnretningen for den tiden han var sjef (Henriksen 2013:83). Kulturforståelse var derfor ikke bare viktig for samarbeidet mellom koalisjonsstyrkene, men også mellom de norske og afghanske styrkene, noe som viste seg i operasjonen på Russian Hill hvor vi løste oppdraget sammen med afghanske sikkerhetsstyrker.

For å illustrere viktigheten av kulturforståelse i militære operasjoner er Vikesås' fremstilling *Keep Kosovo Clean. Et møte i Crkvea Vodiaca* i boken *Hvorfor skyter de?* et godt eksempel. I artikkelen beskriver Vikeså hvordan han selv har forberedt seg til et møte med en serbisk leder på en kafé. Han har tatt med seg en eldre, serbisk tolk, serbiske kart og han har lært seg noen serbiske gloser. Mens de gjennomfører møtet kommer en ung lagfører inn på kafeen sammen med en ung, kvinnelig albansk tolk. Når den kvinnelige albanske tolken bruker det albanske navnet på landsbyen, og ikke det serbiske, eksploderer stemningen på kafeen. Forfatteren trekker frem dette som et

eksempel på manglende kulturforståelse på mikronivå (Vikeså 2007:43-53). Eksempelet viser viktigheten av kulturforståelse på lavt nivå, og som Duffey skriver, må en løse utfordringene på mikronivå før det skaper utfordringer på makronivå (Duffey 2000:151). For dersom vi ikke klarer å overlevere en flaske vann uten å fornærme noen, hvordan skal vi da klare å løse utfordringer på et høyere nivå?

Når jeg som norsk soldat møter andre mennesker fra andre land og kulturer blir jeg tvunget til å reflektere over min egen bakgrunn. I denne sammenheng kan Fredrik Barth trekkes inn når han sier: «*Hvis vi vil forstå noe av andres liv, må vi akseptere deres oppfatninger om hva som er viktig i livet; vi må lytte til dem og deres prioriteter. [...] Da må vi også legge ned arbeid i vår opplevelse av fremmede livsformer, for å prøve å forstå hva deres samfunn, skikker og verdensbilde betyr for dem selv, som levende mennesker*» (Bart 1991:8). Paradoksalt nok synes mennesker alle steder at deres måte å se tingene på er den eneste naturlige og riktige for mennesker, og at andre måter er feilaktige. For hvert eneste menneske lever lukket inne i en boble av sine erfarte virkeligheter og sin kunnskap (Barth 2005:7). Når jeg nå skal analysere denne episoden må jeg tvinge meg ut av boblen min og etter beste evne forsøke å se situasjonen fra begge sider. Episoden vil trolig oppfattes forskjellig for den afghanske obersten og meg. I arbeidet med denne oppgaven tvinges jeg med andre ord til ikke bare å reflektere over hva som får en afghansk oberst til å bli sårbar i forhold til norske soldater i hans hjemland, men også til å reflektere over min egen bakgrunn som norsk soldat i møte med afghansk kultur.

4 Roller

I et forsøk på å tolke hvordan utvekslingen av vannflasken kan ha blitt forstått av de involverte vil jeg benytte meg av Erving Goffman sine tekster som omhandler roller. Goffmans tekster er relevante fordi all sosial organisering baserer seg på rolletaking, noe som gir tekstene en kulturell allmenngyldighet. I *Vårt rollespill til daglig* beskriver han hvordan samhandling mellom mennesker i konkrete situasjoner kan tolkes. Når jeg snakker om roller handler det om at en sosial status er et gjenkjennelig, sosialt definert trekk ved en person som gir han visse plikter og rettigheter. Til hver status er det knyttet visse forventninger om en bestemt oppførsel hvor vi kan skille mellom status og roller. Rolle er definert som det dynamiske aspektet ved statusen, det vil si en persons

faktiske oppførsel innenfor begrensningene statusdefinisjonen setter (Eriksen 1992:59). Samhandlingen kan ses på som en teaterforestilling hvor deltakerne styrer hvordan de ønsker å fremstille seg selv. Dette gjør at personene spiller en rolle som er tilpasset de andre tilstedeværende. Rollene påvirkes av den andres forventninger, som igjen korrigerer den faktiske oppførselen (Eriksen 1992:59). Goffman vektlegger at handlingene må forstås ut fra de sosiale interesser og motiver aktørene har, heller enn kulturelle verdier og normer i seg selv. Dette impliserer i sin tur at aktørene i løpet av samhandlingsprosessen selv gir form til de sosiale roller de utøver, og dermed kan både obersten og soldaten ha et refleksivt og strategisk forhold til de kulturelle verdier og normer som knyttes til deres sosiale rolle (Olsen og Øien 2007:19).

I *Vårt rollespill til* daglig bruker Goffman teaterforestillingen som en metafor for at folk forsøker å kontrollere inntrykket av seg selv. I dette ligger det at en obersten kan styre det inntrykk soldaten får av han ved å velge hva han ønsker å gi eller avgi av synlige tegn. For å forklare dette nærmere benytter Goffman begrepene front-stage og back-stage. Front-stage er det vi ser og viser til de inntrykk som vi gir til andre. Back-stage er det som er bak, det vi ikke ser og omhandler de inntrykk som vi avgir (Goffman 1993:12). Goffman snakker her om to typer kommunikasjon. Den første handler om verbale eller tilsvarende symboler som en benytter åpent og utelukkende for å formidle de opplysninger som obersten og de involverte åpenbart forbinder med disse symbolene. Dette er kommunikasjon i tradisjonell forstand og beskrives som front-stage. Den andre typen kommunikasjon, back-stage, omfatter en lang rekke handlinger som andre kan oppfatte som karakteristiske for den handlende, obersten, idet man går ut fra at handlingen ble utført uten at det direkte var meningen å formidle denne opplysningen. Uansett hvilke spesielle hensikter obersten har og hvorfor han har disse hensikter, vil det være i hans egen interesse å kontrollere de andres adferd, på samme måte som alle andre involverte i hendelsen (Goffman 1993:11-15). I samhandlingen mellom obersten og soldaten må jeg ikke bare se på kommunikasjon i tradisjonell forstand, hva de sier. Jeg må også se på det som ligger bak, back-stage, de handlinger som de involverte uttrykker og som det kanskje ikke var direkte meningen å formidle. For i fremstillingen av obersten og soldaten er det ikke bare de uttrykk de gir, men også de uttrykk de avgir, som er viktige i denne sammenhengen (Goffman 1993:13).

Denne fremstillingen av seg selv gir både obersten og soldaten en rett til å bli behandlet på en viss måte. En uskrevet sosial kontrakt virker noe ulikt innen ulike kulturelle univers, men det har med blant annet en allmenngyldig utveksling av respekt å gjøre. Ved hvordan en person fremstiller seg selv vil det gi rett til en viss type respekt. Samfunnet er bygget opp på det prinsipp at en person som har visse sosiale kjennetegn har rett til å vente seg at andre skal behandle og verdsette ham på tilsvarende måte. Dette henger sammen med prinsippet om at dersom en person implisitt eller eksplisitt tilkjenner at han har visse sosial kjennetegn, bør han virkelig være den han hevder at han er (Goffman 1993:20) De sosiale kjennetegn obersten uttrykker gir han «rett» til å bli behandlet med en viss type respekt, en respekt som tilsvarer hans status som oberst. Da må han også opptre som en oberst og være den han hevder at han er.

Goffman hevder at den innledende definisjonen av en situasjon legger premissene for samspillet som følger (Goffman 1992:20). Når en person kommer sammen med andre, vil han som regel forsøke å skaffe seg opplysninger om de andre, eller ta i bruk opplysninger som de allerede sitter inne med (Goffman 1993:11). I utvekslingen av vannflasken har både jeg og grenaderen fått beskjed over sambandet at det er obersten, den afghanske sjefen på stedet, som kommer for å få en vannflaske. Vi har her allerede fått noen opplysninger om hvem det er. Videre har obersten på seg militær uniform når han kommer for å hente vannflasken. På uniformen bærer han synlige distinksjoner som tilkjenner hvilken grad han har. Alt dette er synlige kjennetegn som sier noe om hvem han er, som vi kan observere allerede i innledningen av situasjonen, før vannflasken kastes. De synlige kjennetegn som jeg her nevner, distinksjoner og så videre, er en del av den personlige fasaden hans, altså noe som han fører med seg overalt (Goffman 1993:29). Graden, fargen på bereten og type uniform er alle signaler om hvordan han kan forvente å bli behandlet i møter med andre. Det er ikke noe han legger igjen når han går ned fra grensepolitiets utpost og ned til overleveringen av vannflasken. Det er noe han bærer med seg hver gang vi møter han gjennom hele oppholdet i Afghanistan. En bestemt sosial fasade har lett for å bli institusjonalisert med hensyn til de abstrakte, stereotypiske forventninger man stiller til den (Goffman 1993:31) Derfor hadde både jeg og grenaderen visse forventninger til den afghanske sjefen, med bakgrunn i hans rang som oberst.

Når jeg nå tar utgangspunkt i denne konkrete hendelsen med overleveringen av vannflasken kan vi skille mellom tre fundamentale roller. De er de som opptrer, de det opptres for, og utenforstående, som hverken opptrer i skuespillet eller iakttar det (Goffman 1993:122). Når obersten marsjerer ned fra utposten ned mot soldaten opptrer han, mens alle vi som ser han komme er de det opptres for. I samhandlingen bytter de involverte på både å være den som opptrer, skuespiller, og den det opptres for, publikum. Det er en samhandling hvor rollene publikum og skuespiller går hånd i hånd og veksler kontinuerlig. Ved at obersten og soldaten samhandler gir de form til de sosiale roller som de utøver.

Maktavstand er et tema i denne hendelsen som bør diskuteres. Norge har en relativt lav score på Hofstedes maktdistanse indeks. Afghanistan er dessverre ikke omhandlet, men ser en på land det vil være naturlig å sammenligne Afghanistan med, som nabolandet Pakistan, ser en at maktdistansen er større i Pakistan enn i Norge (Hofstede 2014). Ikke bare Hofstede har forsket på maktavstand, men også Eran Elron, Boas Shamir & Eyal Ben-Ari har sett på dette, men da i rammene av FNs fredsbevarende operasjoner. De har heller ikke undersøkt den afghanske hæren, men den pakistanske, som er nærliggende å sammenlikne med på mange områder. Ser vi på maktavstanden mellom den pakistanske og norske hæren, viser det seg at maktavstanden i den pakistanske er mye større enn i den norske (Elron, Shamir og Ben-Ari 1999:77-80). Dette gjenspeiler seg også i situasjonen og slik jeg kjenner Afghanistan; at maktdistansen er større i Afghanistan enn i Norge.

I situasjonen med overrekkelsen av vannflasken har vi her en norsk soldat med den militære graden grenader, en vervet menig. Obersten kan ha sett det som en fornærmelse at en grenader skulle gi ham gaven. En offiser, helst av så lik grad som mulig som oberst, burde gjort det. Det ville sidestilt det afghanske og det norske, mens slik jeg og grenaderen håndterte situasjonen kan en lese ut av det at en norsk grenader har tilsvarende verdi som en afghansk oberst. Noe som ikke tar høyde for forskjellene i maktdistanse mellom Norge og Afghanistan. For å belyse forholdet mellom over- og underordnet i et annet perspektiv kan Barth i «*Political Leadership among Swat Pathans*» være til hjelp. Her beskriver han forholdet mellom de to som gjensidig, men hvor det gis frihet til å velge relasjon. De har en differensiert kontrakt (Barth 2004:2). Den underordnede kan få adgang til å dyrke et landområde i bytte mot at en del av

avlingen, samt lojalitet, går til landeieren. Dersom den underordnede får et bedre tilbud står han fritt til å knytte seg til en annen overordnet. Derfor er det som leder viktig å vedlikeholde disse relasjonene ved å tilby sikkerhet, betaling, gaver, gjestfrihet eller ved manipulasjon (Barth 2004:44/73). Forholdet mellom obersten og soldaten kan anses som en differensiert kontrakt hvor de begge kan tjene på forholdet. Både soldaten og obersten har mulighet til å påvirke hvordan den andre oppfatter en og velge hvilken rolle en spiller fremfor den andre, selv om det er en maktavstand mellom de to.

Den videre rolle som obersten og soldaten inntar og kommuniserer gjør at samhandlingen tar en bestemt form. Hva det er som gjør at soldaten ut ifra samhandlingen vurderer at det er greit å kaste vannflasken er uvisst, men en spekulasjon er at soldaten identifiserer seg med obersten som en kollega og som en del av samme gruppe, hvor han behandler han på samme måte som han ville gjort med norsk militært personell til stede. «Hvem vi er, avhenger av hvor vi er» (Eriksen 1997:36). «Du er en av oss, derfor kaster jeg flasken til deg.» Det kan også tillegges betydning at når obersten kommer, peker soldaten på han med flasken i hånden i et underhåndsgrep. Hvorpå obersten strekker ut hånden og soldaten tolker dette som at obersten ønsker at han skal kaste flasken, ikke at han signaliserer at det er «*jeg som skal ha flasken*». For alt jeg vet ønsket obersten at flasken skulle bli kastet for å vise at han var en av oss, som kaster flasker imellom seg. Dette blir bare spekulasjoner, men med noe utdanning og bevissthet om at dette skulle danne grunnlag for masteroppgaven kunne jeg fulgt opp observasjonene med intervju og spørsmål i etterkant. Uansett grunn for at flasken ble kastet fremstår det i retroperspektiv som om avstanden mellom rollene er så stor at det kan virke feil å kaste flasken. Når jeg i etterkant ser på min egen rolle i dette, tolket jeg det på daværende tidspunkt dithen at det var greit at en grenader overrakte vannflasken til obersten. I ettertid ser jeg at det var jeg eller noen med mest mulig tilsvarende rang som obersten som burde ha overrakt flasken.

Goffman skriver at ettersom en person faktisk gjennom sin opptreden gir en definisjon av situasjonen når han kommer sammen med andre, kan vi gå ut fra at det kan skje noe i interaksjonens løp som strider mot eller på annen måte skaper skepsis til denne definisjonen. Når slike forstyrrende hendelser inntreffer, kan selve interaksjonen bli så forvirrende og pinlig at den tvinges til å opphøre (Goffman 1993:20). Når soldaten kaster vannflasken til obersten og han ikke klarer å ta den imot i påsyn av andre kan den

definisjon obersten har av situasjonen bli så forstyrret at han velger å avslutte interaksjonen for å returnere til grensepolitiets utpost hvor han kom gående fra. Oberstens opplevelse av situasjonen kommer i konflikt med hans innledende definisjon av den, et møte mellom likeverdige offiserer, og han opplever seg krenket. Han velger deretter å avslutte den for ikke å utsette seg for flere pinligheter.

5 Materiell kultur

I hendelsen mellom obersten og soldaten er vannflasken sentral, da dette er gjenstanden som fysisk skal utveksles mellom de to. For å diskutere vannflaskens betydning og hva den representerer kan dette gjøres ved å se på den i lys av materiell kultur. Kort fortalt handler materiell kultur i prinsippet om studiet av gjenstander; ting (Miller 2010:1). For å forklare begrepet litt mer inngående, så handler det om å se i detalj på hvordan gjenstander, slik som en vannflaske, ikke bare representerer mennesker, men at det også bidrar til å konstituere hvem de er (Miller 2010:23). Ved at de norske styrkene har med seg flaskevann vil det bidra til å konstituere hvem de er. I denne sammenhengen bør vi ikke starte med å se på hva samfunnet gjør med ting, men at det er sirkulasjonen av ting som skaper samfunnet (Miller 2010:67). Hvordan sirkulasjonen av vannflasken er med på å skape en relasjon mellom den norske og afghanske sjefen. Begrepet materiell kultur brukes ofte i sin videste forstand og omfatter alt fra små gjenstander, til monumenter, bygninger, landskap, bilder, tekster, utstoppede dyr og levende objekter (Naguib 2011:10). Innenfor studieretningen materiell kultur er det et begrep som ofte går igjen som bør forklares før jeg går videre, begrepet materialitet. Materiell kultur betegner feltet eller studieobjektet, mens materialitet snarere viser til et perspektiv. Naguib med flere forstår det som noe som strekker seg forbi tingenes fysiske (materielle) egenskaper, til den (sosiale) vekselvirkningen som oppstår mellom tingene og menneske på bakgrunn av nettopp tingenes fysiske egenskaper. Materialitet angår altså hvordan tings materielle egenskaper på grunnleggende vis påvirker menneskelig atferd, hvordan de både gir folk muligheter og makt og hvordan de setter begrensninger (Naguib 2011:10). For vannflaskens sin del vil dette perspektivet vise at vannflasken kan tillegges en videre betydning som strekker seg forbi det rent fysiske.

Vannflaskens betydning kan også knyttes opp mot verdi. For soldaten og obersten vil vannflasken kunne tillegges forskjellig verdi. David Graeber skriver i boken *Toward an anthropological theory of value* om verdi og verdisetting. Tradisjonelt kan en se på verdibegrepet på tre måter; 1) verdi på den sosiologiske måten, hva er bra, riktig eller hva en lengter etter i livet, 2) verdi på den økonomiske måten, hvor mye er andre villige til å gi opp for å få det, 3) verdi på den lingvistiske måten, ordets verdi (Graeber 2001:1-22). Hvilken verdi de involverte tillegger vannflasken er avhengig av kulturell bakgrunn. For de norske styrkene tillegger de nok ikke stor verdi i vannflasken. Runar Døving har skrevet om *Kaffe – enklere enn vann* hvor han sier noe om det norske synet på vann. Vann er gjerne noe man tenker på som gratis og er kategorisert som en ubegrenset ressurs (Døving 2001:254). Dersom de norske soldatene har med seg denne holdningen til vann hjemmefra tillegger nok ikke nordmennene stor verdi i vannflasken. For obersten sin del er ikke vann en ubegrenset ressurs. Det må hentes i brønnen og fraktes hjem. På sommeren kan brønnen være uttørket og en må lenger for å hente vann. Vann er derfor ikke kategorisert som en ubegrenset ressurs. Dermed vil jeg anta at for den afghanske obersten har vann i utgangspunktet en større verdi enn for nordmenn flest. Når obersten får en flaske vann av den norske sjefen er den symbolske verdien større enn den økonomiske verdien. Samtidig er det noe mer her, hvor selve handlingen, kollegial utveksling av små tjenester, kan ha sterkere symbolsk betydning enn selve objektet som utveksles.

Mange ting tar vi for gitt, og det er bare gjennom å se hvordan andre har totalt forskjellige erfaringer og forventninger til samme gjenstand at vi kan utfordre oss selv på det vi tar for gitt (Miller 2010:31). En gjenstands meningsinnhold kan endres gang på gang, noe også vannflaskens meningsinnhold gjør under oppdragets varighet. Det kan først være noe soldaten transporterer vann i, deretter kan det være en gave, for så å ende opp som et symbol på oberstens status. En ting blir en ting først når en person tilegner seg den ved å legge et meningsinnhold i den. Når mennesker forholder seg til ting – når de anskaffer dem, lager dem, bruker dem, samler dem, klassifiserer dem, stiller dem ut, omgir seg med dem, snakker om dem, avhender dem – skaper de samtidig seg selv og sin identitet (Naguib 2011:341). Habitus er altså resultat av sosialiseringprosessen og samtidig en ubevisst strategi for atferd. Som internalisert kunnskap og som kroppsliggjorte holdninger styrer habitus våre valg, uten at vi er oss

det bevisst. Når folk hevder de gjør det de lyster, følger de altså sine disposisjoner (Naguib 2011:342). Når soldaten tar seg en avkjølt flaske med vann fordi han har lyst er det ikke tilfeldig, han styres av sin habitus.

5.1 Vannflaskens betydning

Vann er en nødvendighet som vi mennesker trenger for å overleve. Det kommer i mange varianter, men alle variantene har sin uttrykksform. I Afghanistan importerte vi i PRT Meymaneh store mengder flaskevann. Dette ble begrunnet med at flaskevannet var «trygt» å drikke og at vi unngikk sykdommer. Dersom vi ble syke ville det gå utover vår operative evne, som igjen hadde et sikkerhetsaspekt. Ved sykdom hadde vi ikke muligheten til å forsvare oss eller løse de oppdrag vi var tildelt. Vannet som ble importert var merket United Arab Emirates (UAE) og transporten av varene fra UAE til Afghanistan er lang. Det var mange ledd som skulle fungere for at varene kom helt frem til Meymaneh. Noe som gjorde flaskevannet dyrt og eksklusivt, siden det var importert langveisfra. Afghanerne selv hentet vann fra lokale brønner som de enten fylte på vannflasker, 20 liters kanner eller andre beholdere. Dette førte til et tydelig skille mellom oss, de norske styrkene og afghanske sikkerhetsstyrker, og vårt forhold til denne livsnødvendige varen.

Vannflasken har i dette tilfellet en symbolverdi, og med symbolverdi menes det at det er en gjenstand som står for et tvetydig mangfold av meninger og som kan fremkalle følelser og drive folk til handling (Heradstveit 1987:89). Våre føringer var at afghanerne skulle være selvforsynte under operasjonens varighet. Dette gjorde at vi ytterst sjeldent delte ut vann til andre enn oss selv. Dette har ikke bare med opptreningen av afghanske sikkerhetsstyrker å gjøre, men det er også en logistisk utfordring dersom vi skulle ha med nok vann til afghanerne også. Afghanerne selv hadde ingen problemer med dette og hentet vann fra lokale brønner underveis i operasjonene. Når vi vestlige kun drikker vann fra flaske, mens afghanerne selv drikker brønnvann kan dette tillegges en symbolverdi. Vannflasken blir et symbol som står for et tvetydig mangfold av meninger. Tolkninger som kan gjøres av dette er for eksempel at vi vestlige er for «fine» til å drikke brønnvannet deres og har penger nok til å importere flaskevann fra utlandet. Eller det kan vise til at vi ikke ønsker å drikke det «skitne» vannet deres, da vi blir syke av det.

Dermed er vannflasken blitt et symbol som referer til en makt- eller verdiforskjell mellom norske og afghanske sikkerhetsstyrker.

Under operasjoner sammen med afghanske sikkerhetsstyrker stoppet vi til stadighet ved lokale brønner for at afghanerne kunne fylle vann. Norske styrker på sin side transporterte dette vannet selv i flasker. Dette hadde sine utfordringer. Hver soldat kunne drikke rundt 10 – 20 halvlitersflasker om dagen avhengig av tid på året og aktivitet. Når operasjonene kunne strekke seg i over en ukes varighet skapte dette logistiske utfordringer. Afghanerne selv klarte seg med å fylle vann og bruke transportkapasitet på andre ting som mat, ammunisjon og forbruksartikler. De norske styrkene trengte til stadighet etterforsyning for å sørge for at de alltid hadde nok vann. Dette førte til nok en forskjell mellom norske og afghanske styrker, nemlig stridsutholdenhet. Norske styrker var mye mer avhengig av etterforsyninger enn de afghanske som kunne klare seg lengre på det de hadde med seg. Dermed kunne afghanerne le litt av de norske styrkene der vi kom med fullastede biler for å være ute noen dager der de hadde med seg betydelig mindre.

Vannflasken representerer noe mer enn bare en vannflaske. Den viser til et skille mellom afghanske og internasjonale sikkerhetsstyrker. Den kan uttrykke en maktforskjell mellom afghanske sikkerhetsstyrker og lokalbefolkningen på en side og norske styrker på den andre, hvor vannflaskene bidrar til å skape og opprettholde en forskjell i preferanse, sosial posisjon og ressurser. Dette bidrar til å understreke skille mellom styrkene. I tillegg vil flaskevannet gjøre at de internasjonale styrkene skiller seg fra lokalbefolkningen. Afghanske sikkerhetsstyrker benytter seg av vann fra brønnen under operasjonene, noe som bidrar til å skape en lokal tilhørighet ved at de er avhengige av det lokale vannet. De skiller seg ikke like mye fra lokalbefolkningen som de norske styrkene.

Når den norske sjefen ønsker å gi obersten en vannflaske får vannflasken en symbolsk betydning. Siden vi vanligvis ikke deler ut vannflasker til de afghanske soldatene, gjør gesten fra den norske sjefen at han anerkjenner den afghanske obersten sin posisjon. I den afghanske hæren er som nevnt maktavstanden mye større enn i den norske. Det kan derfor være naturlig for obersten at han skulle få en vannflaske med bakgrunn i den hierarkiske oppbygningen og hvilke privilegier offiserene i ANA har. Denne

maktavstanden anerkjente den norske sjefen da han valgte å gi vannflasken til den afghanske obersten på bakgrunn av hans posisjon som sjef for den afghanske styrken på stedet. Som Bourdieu skriver fra Kabylia; det å dele et måltid sammen handler ikke om måltidet, men om å dele mat sammen og er et symbol på allianse (Bourdieu 1966:225). Det at den norske sjefen og den afghanske sjefen deler på vannet som de norske styrkene har fraktet til Russian Hill kan bli sett på som et symbol på allianse.

Sett i denne sammenheng kan vannflasken være et uttrykk hvor det symbolske forbruket ikke reflekterer oberstens sosiale posisjon, men den er aktivt med på å skape den (Lewis 2008:220). Ved at obersten drikker flaskevann fra UAE i stedet for brønnvann vil det være med på å befeste hans sosiale posisjon. Samtidig som han skaper og opprettholder den sosiale posisjonen, vil obersten gi avkall på noe annet. Han distanserer seg fra resten av de afghanske sikkerhetsstyrkene og nærmer seg de norskes preferanse for flaskevann. Han kan ikke få begge deler, dersom han nærmer seg den ene preferansen så vil han fjerne seg fra den andre. Det at obersten får en flaske vann av den norske sjefen er både med på å skape hans sosiale posisjon og befeste den.

6 Vannflasken som gave

6.1 Gaver og gaveutveksling

Gavebytte er et viktig aspekt å være bevisst på for militært personell. Ofte vil det i internasjonale operasjoner være situasjoner hvor et gavebytte vil oppstå, dog i ulik form avhengig av kultur. Det være seg fra besøk hos enkeltpersoner hvor en blir tilbydd te, til større møter hvor tepper eller seremonielle drakter har blitt overlevert i Afghanistan. Da er det viktig at mottakerne og giverne har et bevisst forhold til hva gaven kan føre med seg. En av de mest virkningsfulle måtene identitet i relasjon til andre skapes er ved gavebytte i en rituell kontekst (Tilley 2006:63).

Marcel Mauss beskriver i artikkelen *Gaven – utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn* gaveutveksling som «et av de menneskelige fundament som våre samfunn bygger på» (Mauss 1995: 13). Her understreker han at utvekslingen av gaver har bidratt til å styrke samholdet og opprettholde gode sosiale relasjoner opp gjennom tidene. Dersom den norske sjefen ønsket å styrke samholdet med den afghanske obersten vil

gave kunne være et nyttig virkemiddel dersom det brukes på rett måte. Grunnideen i *Gaven* er enkel: En ytelse må møtes med en gjenytelse, med mindre mottakeren skal havne i en skamfull og uverdigg posisjon vis-a-vis giveren. Plikten til å gi og plikten til å motta er selve det normative grunnlaget for sosiale fellesskap (Eriksen 1995:228). Slike gaver er ifølge Mauss tilsynelatende frivillige, men reelt sett er de pliktige. Mauss mener videre at gaven og gavebyttet kan ses på som limet i sosialt liv som skaper relasjoner. Det som byttes er dermed ikke bare varer og materiell eiendom, men kan også omfatte tjenester, vennlighet, oppmerksomhet eller andre uttrykk for respekt og ære (Mauss 1995:15). Den afghanske obersten inviterte ofte den norske sjefen på te, noe som bidro til å vedlikeholde relasjonen. Selv om Mauss beskriver gavebytte som en viktig del i det arkaiske samfunn, er det liten tvil om at utveksling av gaver i forskjellige former fremdeles er en del av limet som binder samfunn sammen. Gaveutveksling er faktisk et sosialt fenomen som ser ut til å eksistere i alle samfunn man kjenner til (Hessen og Eriksen 1999:2015). Med andre ord har både obersten, den norske sjefen og soldaten et forhold til gaveutveksling som sosialt fenomen. De kan derfor bevisst benytte gaveutveksling for å styrke, svekke eller opprettholde relasjoner.

Ifølge Mauss hviler en gaveutveksling på tre prinsipper; plikten til å gi, plikten til å motta og plikten til å gjenytte (Mauss 1995:29). Disse sosiale forpliktelsene mener Mauss betyr noe mer enn bare å distribuere gjenstander. En gave er i følge Mauss belastet med en usynlig egenskap, det som urfolket maoriene kaller gavens «hau». En «hau» er «tingens ånd» (Mauss 1995:26). En gjenstand (tonga) som gis fra en person til en annen som gave har med seg hau. Dersom gaven blir gitt videre fra den andre til en tredjeperson følger hau med. Når tredjepersonen gir noe tilbake til andremann så vil den nye gaven være hau til den første gaven som ble gitt. Det gjør at den nye taongaen må gis tilbake til førstemann hvor gaveutvekslingen startet. Hvis man urettmessig beholder taongen for seg selv kan dette medføre skade og eventuelt død. Dette fører til at en gave skaper en forpliktelse til gjenytelse, noe som er Mauss' sentrale poeng (1995:29). Denne gjenytelsen bør skje på et senere tidspunkt enn mottakelsen. I mellomtiden vil mottakeren havne i en form for gjeld ovenfor giveren. Denne gjelden skaper et bånd med en sterk sosial forventning om gjenytelse. Ser en på vannflasken som en gave vil den være med på å skape et sosialt bånd mellom den norske sjefen og obersten. Dersom gjenytelse ikke er mulig vil det som regel føre med en følelse av ubehag. Selv om gaver er

godt ment, kan manglende evne til å gjengjelde oppleves som ydmykende. Dersom den norske sjefen hadde valgt å gi obersten en så verdifull gave at han ikke hadde muligheten til å kunne gjengjelde den ville det kunne oppleves som ydmykende. Noe som kunne bidratt til å svekke samarbeidet mellom norske og afghanske sikkerhetsstyrker.

Vannflasken kan som nevnt bli sett på som en gave. I dette tilfellet vil nok ikke vannflasken sette obersten i en diffus gjeld ovenfor den norske sjefen som han må yte tilbake på et senere tidspunkt, men den er mer et symbolsk tegn på likeverd. For å løse oppdraget på en best mulig måte bør samarbeidet mellom sjefene være godt og preges av gjensidighet. Det gjør at begge sjefene bør yte omtrent like mye, hvor ytelsen kan være i form av materielle og immaterielle verdier (Archetti 1984:53). Samtidig vil utvekslingen av vannflasken kunne knytte dem tettere sammen og styrke samarbeidet mellom de to. For dersom obersten hadde avslått vannflasken ville det kunne blitt sett på som en fornærmelse, et tegn på at obersten ikke ønsker å inngå en relasjon (Døving 2001:252-253).

6.2 Utvekslingen av vannflasken

Obersten kommer marsjerende mot vår posisjon for å hente gaven. Han har nok allerede sett for seg scenarioet hvordan overrekkelsen skal skje. Han går svært synlig rett mot soldaten som skal gi han flasken. Når soldaten nå kaster flasken og obersten mister den på bakken er det nok ikke slik han hadde sett det for seg. I tillegg begynner soldaten å le, noe obersten tar ille opp. Han viser med hele sitt kroppsspråk at han er svært misfornøyd med måten overrekkelsen skjedde på og han går raskt tilbake i den retningen han kom i fra. I denne situasjonen er det mye som skjer, men kun noe av det er observerbart. Det obersten forteller med kroppsspråket er ikke det samme dersom vi oversetter det til ord og det må tolkes ut ifra konteksten (Bateson 1972:12). Sett i lys av Goffman sin artikkel vil obersten i denne situasjonen kunne velge å fremstå som sint på grunn av måten flasken ble overrukket på. Han kan også bruke kroppsspråk ved å riste på hånden for å vise at han fikk vondt da han mottok flasken, enten fordi han har en gammel skade som gjør at han ikke kan ta imot eller at han faktisk blir skadet. Bakgrunnen for opptreden er vanskelig å fastslå. Dette kan skilles som tynn- og tykk

beskrivelse. Den tykke beskrivelsen er det som ligger bak og som vi ikke ser (Geertz 1973:10). Dette gjør at selv om vi ser at obersten rister på hånden etter å ha mistet vannflasken er det kun en tynn beskrivelse. Den tykke beskrivelsen vil være det vi ikke ser; har han en gammel skade fra før, skadet han seg, ble han så satt ut at han ikke klarte å ta imot? Siden jeg ikke har hatt mulighet til å intervjuere obersten etter hendelsen blir den tykke beskrivelsen her kun antakelser.

Soldaten som kastet vannflasken tenkte kanskje ikke så mye over hvilken grad eller posisjon den afghanske sjefen hadde. Det følte kanskje naturlig for ham å kaste vannflasken, da han i en lik situasjon med en norsk oberst som kom gående ville ha handlet slik. Han ville ikke ha klatret ned fra der han stod for personlig å overrekke flasken. Denne situasjonen kan tolkes på to måter: Den ene måten er at både soldaten og obersten tilhører den samme yrkesgruppen. De er begge soldater i ordets rette forstand. Soldater kaster gjerne vannflasker seg i mellom og ved å kaste vannflasken til obersten anerkjenner soldaten obersten som «en av oss». Han anerkjenner ham som en likeverdig, en soldatbror. På den andre siden går det an å tolke kastet som en form for fornærmelse. Soldaten anerkjenner ikke obersten sin posisjon da han kaster flasken i stedet for å overrekke den personlig. Det er altså flere måter å tolke selve valget av overleveringsmetode på, både på en anerkjennende og en fornærmende måte.

Når obersten nå ikke klarer å ta imot vannflasken og mister den begynner soldaten å le. Sett ut fra norsk kultur, kan latteren være en måte å vise at vi innrømmer at vi gjorde noe litt dumt og smiler før vi sier beklager. Vi ler kanskje litt av hele situasjonen, men ikke av obersten som person. Obersten oppfatter latter som svært provoserende og krenkende og rister på hodet og hånden. Denne formen for kommunikasjon kan ses på som at «*rollen påvirkes av den andres forventninger, som igjen korrigerer faktisk oppførsel*» (Eriksen 1992:59). Det at soldaten ler, fører til en viss reaksjon fra obersten. Når obersten blir irritert fører dette igjen til en reaksjon fra soldaten. Hadde soldaten unnlatt å le, men beklaget seg dypt og inderlig med en gang ville nok reaksjonen til obersten også vært annerledes. Det var i tillegg flere norske soldater rett i nærheten, samt afghanske soldater noe lenger borte, men fortsatt i synsavstand. Dette gjør at oberstens rollespill kanskje ikke bare er for soldaten som kastet vannflasken, men også for de rundt. Kanskje han ønsker å vise de andre, spesielt de afghanske soldatene, at det som skjedde ikke er akseptabel oppførsel.

Når obersten nå plukker opp vannflasken og forsvinner fra oss i raskt tempo i den retningen han kom ifra kan det være flere årsaker til det. Han visste kanskje ikke hvordan han skulle reagere og valgte å trekke seg unna. Obersten ønsket ikke å stå der til skue for sine norske og afghanske kollegaer og se at det ble kastet en vannflaske til ham som han ikke klarte å ta imot. På den andre siden forsøkte soldaten å be om unnskyldning. Når obersten så snur på hælen og marsjerer tilbake nekter han å ta imot soldatens unnskyldning. Dette kan være en måte å si til soldaten at han ikke får gjøre opp for seg og at obersten fortsatt er sint på ham. Det blir nå soldaten som står i gjeld til obersten, da han valgte å kaste flasken som han fikk ordre om å overrekke. Det kan se ut til at en muntlig unnskyldning ikke er nok for å gjenopprette æren og det må dermed andre gaver eller konflikthåndteringsverktøy til, som for eksempel tid. I dette tilfellet kan også kulturelle forskjeller komme inn. I norsk kultur har vi våre måter å løse konflikter på, samtidig som afghanere har sine måter. Pierre Bourdieu skriver i *The Sentiment of Honour in Kabyle Society* om gjenoprettelse av ære. Obersten har her fått sin ære utfordret og samhandlingen som de gjennomfører for at obersten skal få gjenopprettet æren sin kan ses på som et «spill». Ved at obersten og soldaten er med på dette «spillet» anerkjenner de hverandre som verdige motstandere (Bourdieu 1966:197). Dersom obersten ikke anerkjente soldaten som en verdig motpart ville han forholdt seg for god til å gjøre noe tilbake. For dersom han utfordrer motspillere som i andres øyne ikke blir ansett som verdige, vil han selv kunne få sin ære svekket.

For obersten er det viktig å ha sin ære intakt og Fredrik Barth kan i denne sammenheng trekkes inn for å vise viktigheten av dette i Afghanistan. Den som vil være leder og ha innflytelse i et slikt samfunn, han må også verne om sitt eget renommé, for at han skal ha sjansen til å mobilisere støtte når han trenger det mest. Derfor må han også behandle «de svake» som fylker seg bak ham med rettferdighet (Barth 1991:43). Obersten kan derfor ikke overdrevent straffe soldaten, men han må gjøre det på en passende måte slik at han selv ikke sverter sin egen ære.

Selve kastet overrasket nok obersten da det i hans øyne muligens ville vært utenkelig for ham at en afghansk soldat hadde gjort det samme. Men da det i dette tilfellet var en norsk soldat, ble nok også obersten noe rådvill i oppfølgingen av hendelsen. Hadde det vært en afghansk soldat kunne han ha straffet ham på sin måte. Da det er en norsk soldat har han ikke de samme virkemidlene til rådighet. Peter Wilhelmsson skriver i

Kulturforståelse i internasjonale operasjoner at afghansk kultur vil vi kunne kjenne igjen som en skamkultur. Skamkultur kjennetegnes ved at det å ikke bli vist ære gir skam og skamfølelse over individet og over det kollektivet en tilhører. Hvor kollektivets ære avhenger av den ære og aktelse enkeltindividet har og får av dem utenfor egen familie, slekt, klan og landsby (Wilhelmsson 2014:217) Ære er sjeldent noe rent individuelt, men noe man har på vegne av eller felles med andre (Olsen og Øian 2007:23). Obersten forvalter ære på vegne av de afghanske styrkene og han må da også gjenopprette æren på vegne av dem, og ikke bare for sin egen del. For en person som ser på ære som grunnlaget for sin moralske kode og ser seg selv gjennom øynene til andre vil denne overleveringen kunne være ekstra sårende for hans selvbilde i og med at den noe respektløse overleveringen skjer i andres påsyn (Bourdieu 1966:211). Han ser seg selv fra de afghanske kollegaenes ståsted, en afghansk oberst som får sin ære svertet ved at han blir kastet en vannflaske til og i tillegg blir ledd av fordi han mister flasken.

Charles Taylor skriver om anerkjennelse i artikkelen *Politics of Recognition*. Det kan være direkte ødeleggende for et menneske ikke å bli anerkjent (Taylor 1994:25). Obersten ble i dette tilfellet anerkjent av den norske sjefen på stedet i form av at han ble lovet en flaske vann. Når så vannflasken skal overrekkes blir den overrakt på en slik måte at hans likeverdige posisjon i forhold til norske offiserer blir benektet. Den blir overlevert på en dobbel respektløs måte. Vannflasken blir overrakt av en grenader og den blir kastet, Så selv om vannflasken i utgangspunktet var ment som en respektfull gest, blir måten overleveringen skjer på, at det overskygger intensjonen og obersten kan sitte igjen med et negativt inntrykk av at hans sosiale posisjon ikke er anerkjent av de norske styrkene.

6.3 Gjenoprettelsen av forholdet

Etter at obersten har forlatt stedet oppsøker han det norske sanitetspersonellet som undersøker hånden hans. Etter eget utsagn fra sanitetspersonellet fant de ikke noe galt med hånden, men for å være på den sikre siden la de på en bandasje. Grunnen til at de ikke fant noe galt kan enten være at det ikke var noe galt eller de klarte ikke å oppdage det med de hjelpemidlene de hadde. Dersom de hadde tatt røntgen kunne de kanskje ha kommet frem til et annet resultat. Selv om de ikke fant noe galt med hånden bandasjerte

sanitetspersonellet obersten. Bandasjen var ekstra stor og fin, da de merket at obersten var irritert for noe. Sanitetspersonellet hadde ikke vært vitne til hendelsen med overrekkelsen av vannflasken. Vanligvis ville sanitetspersonellet ikke tatt seg så mye tid til å undersøke og behandle en slik mindre skade i felt, men siden de ikke hadde noe å gjøre akkurat da tok de seg tid. I tillegg spilte også oberstens rolle inn. Han var sjef for de afghanske styrkene på stedet og man ønsket å beholde en god tone.

Etter at obersten har fått på seg bandasjen kommer han gående tilbake til soldaten som fortsatt står i samme posisjon. Gående mot soldaten holder han hånden høyt slik at alle rundt skal se bandasjen. Fremme hos soldaten viser han bandasjen og smiler. Soldaten ser nå noe overrasket ut, han hadde da ikke kastet vannflasken så hardt? Kunne obersten virkelig ha blitt skadet? Og hvorfor går obersten rundt og smiler når han var så sint i sted? Etter sin lille «fremvisningsrunde» går obersten tilbake til sin posisjon på Russian Hill og alt virker som om det er bra igjen mellom soldaten og obersten. Det som slo meg var hvor opptatt obersten var at alle andre skulle se bandasjen og ikke bare soldaten. Det virket nesten som han paraderte rundt for å vise den frem. Her er vi tilbake til Goffman og teaterforestillingen. Det virker som om obersten forsøker å styre det inntrykket andre fikk av ham (Goffman 1993:12). Han var ikke klønete som ikke klarte å ta imot vannflasken, men det var på grunn av en skade. I denne situasjonen kan bandasjen tolkes på i hvert fall to måter. Den ene måten er at bandasjen bekreftet at obersten hadde en skade fra tidligere og at det var derfor han ikke klarte å ta imot. Den andre tolkningen er at bandasjen viser at soldaten hadde skadet obersten. Den norske soldaten hadde skadet den afghanske obersten og bandasjen var et synlig bevis for alle som hadde sett det. I tillegg vil bandasjen også kunne forklare oberstens raserianfall.

Slik jeg ser det var bandasjen med på å gjenopprette oberstens ære. Bandasjen ble et symbol på at han ikke var klønete, men det var en annen årsak som gjorde at han ikke klarte å ta imot. Problemet var likevel at han var klønete i forhold til de norske kodene, hvor maktdistansen er så liten at en grenader kan kaste noe til en oberst. Noe som gjør han forfjanset, men ønsket å legge skylden over på noe annet. Det som kanskje er like viktig i denne sammenhengen er hvordan bandasjen ble vist frem. Hvis obersten kun hadde fått bandasjen på seg og satt seg i kjøretøyet sitt er det ingen som ville sett den. Derfor var det minst like viktig at bandasjen ble vist frem. Bandasjen ble beviset og symbolet som gjenopprettet oberstens ære. Bandasjen ble i dette tilfellet en slags

kompensasjon for det som var skjedd. Ikke bare fikk han behandling, men han fikk også en ordentlig bandasje og undersøkelse som anerkjente hans posisjon. Obersten følte seg kanskje ikke anerkjent i form av sin sosiale status når vannflasken ble kastet til han, men han følte seg anerkjent i forkant og etterkant. Når den norske sjefen ønsket å gi ham en vannflaske anerkjente han obersten, samtidig som sanitetspersonellet gjorde det i sin behandling. Selv om sanitetspersonellet ikke så hendelsen, vist de en meget god forståelse for obersten sitt behov. Dette var med på å påvirke at situasjonen fikk akkurat dette utfallet.

Slik jeg ser det var behandlingen av sjefen til de afghanske sikkerhetsstyrkene fra sanitetspersonellet sin side her meget viktig. Fredrik Barth skriver i sin bok *Afghanistan og Taliban* om den kulturelle forskjellen mellom de internasjonale og afghanske styrkene. Denne forskjellen kan fort bli tolket som afghanernes svakhet og at styrkene kan ha større sjanse for å lykkes jo mindre de ser til hverandre (Barth 2008:72). Dersom situasjonen hadde endt opp med at obersten hadde fått sin ære krenket kunne dette skapt en større avstand mellom nordmennene og afghanerne på Russian Hill. Heldigvis fikk obersten gjenopprettet sin ære, noe som gjorde at avstanden ikke ble større. Da det allerede er utfordrende å samarbeide med afghanske sikkerhetsstyrker på grunn av den kulturelle forskjellen. I Elron, Shamir og Ben-Ari sin artikkel *Why don't they fight each other* berøres noe av de samme utfordringene i fredsbevarende operasjoner. Det vil være kulturelle forskjeller som skaper samarbeidsutfordringer, samtidig som det også er likheter som gjør at dette fungerer på en overraskende god måte (Elron, Shamir og Ben-Ari 1999:83). For at vi skulle løse vårt oppdrag i Afghanistan var vi avhengige av et godt samarbeid med afghanerne.

7 Avslutning

Jeg har i denne oppgaven brukt en egenopplevd hendelse for å vise hvordan et møte mellom mennesker i internasjonale operasjoner kan utspille seg. Denne hendelsen med utvekslingen av vannflasken har for meg illustrert forskjellen mellom det Geertz kaller «tykk» og «tynn» beskrivelse (Geertz 1973). Fredrik Barth var som nevnt tidligere inne på den kulturelle forskjellen mellom afghanske og norske soldater. Denne avstanden kan fort føre til at vestlig militær tilstedeværelse ikke bare er et uttrykk for afghansk svakhet

på et overordnet nivå, men kan også komme til uttrykk på bakken i Afghanistan hvor det oppstår ydmykende situasjoner. I dette tilfellet som er beskrevet fører en i utgangspunktet hyggelig gest fra den norske sjefen til den afghanske obersten til en ydmykende opplevelse for den afghanske sjefen. Selv om det for oss nordmenn kan virke naturlig for en soldat å kaste en vannflaske til en offiser, kan det oppleves annerledes i en slik spesifikk offentlig situasjon. Denne kulturelle forskjellen gjør at krenkende situasjoner kan oppstå, med det resultat at avstanden mellom ISAF og den afghanske hæren (ANA) øker.

Hendelsen er med på å understreke at vi som norske soldater bør ha en viss kulturforståelse i bunn når vi reiser ut. Dessverre har kulturforståelse lenge vært en undervurdert og liten del av undervisningen i forkant av deployeringen til internasjonale operasjoner, noe NUPI-rapporten *Kultur på ville veier: En gjennomgang av Forsvarets satsing på kulturforståelse* er med på å belyse. Dersom utdanningen i forkant av deployeringen var bedre ville kanskje overrekkelsen av vannflasken blitt løst på en annen måte. Tamara Duffey foreslår en todelt utdanning hvor det er en generell del om kulturkunnskap, og en spesifikk del med historie, maktforhold og konflikthåndtering som omhandler det spesifikke stedet man reiser til før deployering (Duffey 2000:38). Med en slik utdanning kan en redusere risikoen for at ydmykende situasjoner oppstår og en kan få et bedre samarbeid med de lokale sikkerhetsstyrkene.

I denne situasjonen hvor den norske sjefen ønsket å skape et godt forhold til sin afghanske kollega kunne fort gaven fått en negativ konsekvens da obersten oppfattet overrekkelsen som dobbelt respektløst og æreskrenkende; vannflasken ble både overlevert av en grenader og den ble kastet. Takket være bandasjen og omsorgen som skjedde etter overrekkelsen av vannflasken, fikk obersten gjenopprettet noe sin ære. Bandasjen hadde i så måte en viktig rolle for utfallet av situasjonen, noe som gjorde at forholdet mellom den norske styrken og den afghanske sjefen ikke ble dårligere i løpet av oppdragets varighet. Vannflasken som sådan blir også et synlig uttrykk for forskjellene mellom de afghanske og norske styrkene og bidrar til å opprettholde forskjellen. Barth er noe pessimistisk og sier at den kulturelle avstanden er så stor at en militær allianse kanskje har mer sjanse for å lykkes jo mindre partene ser til hverandre (Barth 2008:72). Ved bedre utdanning og trening i forkant av deployering vil en kunne redusere avstanden og forhåpentligvis øke sjansen for å lykkes.

7.1 Videre refleksjoner

Kulturforståelse er etter min mening en viktig del av norske soldaters trening og utdanning i forkant av deployeringer til internasjonale operasjoner. Dette behovet vil ikke bli mindre i en stadig mer globalisert verden hvor norske soldater må forberedes på møte med andre kulturer. NUPI-rapporten *Kultur på ville veier* er klar i sin anbefaling om at Forsvaret har et forbedringspotensial når det kommer til kulturforståelse. Det blir derfor spennende å se om rapporten blir tatt til etterretning og om vi vil oppleve en bedring i forberedelsene til internasjonale operasjoner.

Sosialt liv og kulturell fortolkning er komplekst og sammensatt. Selve hendelsen må forstås ut fra sin videre sammenheng, og en avgrenset hendelse som dette kan neppe analyseres i sin fulle bredde og komplekse karakter i en oppgave som denne. Uansett tror jeg det er viktig og nyttig at personell som deltar i internasjonale operasjoner gjennomfører analyser som denne for å trekke lærdom ut av det de har opplevd, noe som er med på å utvide verktøykassen og vil kunne fungere som en kulturell debrief.

8 Litteraturliste:

Archetti, Eduardo. 1984. "Om maktens ideologi – en krysskulturell analyse". I A. M. Klausen (red.): *Den norske væremåten*. Oslo: Universitetsforlaget

Barth, Fredrik 2008: *Taliban og Afghanistan*. Oslo: Pax forlag

Barth, Fredrik 2004: *Political leadership among Swat Pathans*. Oxford: Berg.

Barth, Fredrik 2005: *Vi mennesker*. Oslo: Gyldendal

Barth, Fredrik 1991: *Andres liv – og vårt eget*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bateson, Gregory. 1972. *Metalog: Why do things get in a muddle og Why do Frenchmen?*
New York: Ballantine Books

Bourdieu, Pierre 1966. *The Sentiment of Honour in Kabyle Society*. I J. G. Persistiany (ed.): *Hounour and Shame. The values of Mediterranean Society*. Chicago: University of Chicago Press.

Brewer, John D. 2000. *Ethnography*. Buckingham, UK: Open University Press

Det kongelige Forsvarsdepartement: *Proposisjon 73 S – Et forsvar for vår tid*.

Duffey, Tamara. 2000. "Cultural Issues in Contemporary Peacekeeping». I T. Woodhouse & O. Ramsbotham (eds.): *Peacekeeping and Conflict Resolution*. London: Frank Cass Publishers.

Døving, Runar: Kaffe – enklere enn vann. En analyse av ytelse i Torsvik. Norsk Antropologisk tidsskrift, Vol.12 Nr 4, s 246-259. Oslo: Universitetsforlaget

Elron, Erat, Boas Shamir & Eyal Ben-Ari. 1999. "Why Don't They Fight Each Other? *Cultural Diversity in Multinational Forces*". *Armed Forces & Society*, 26.

Eriksen, T.H. 2003: *Hva er sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget

Eriksen, T.H. 1997: "Identitet" I T.H. Eriksen (red.): *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Tano Aschehoug.

Eriksen, Thomas Hylland. 1995. *Etterord*. I Marcel Mauss: *Gaven. Utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*. Oslo: Cappelen

- Eriksen, Thomas Hylland. 1992.** Kapittel 1-5 i T. H. Eriksen: *Små steder, store spørsmål*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Geertz, Clifford (1973):** "Thick description: Toward an interpretive theory of culture". In Geertz, Clifford, *The interpretation of cultures: Selected essays by Clifford Geertz*, New York: Basic Books. Chapter 1.
- Goffman, Erving. [1956] 1993.** 'Forord' og 'Innledning' I *Vårt rollespill til daglig* s. 7-23. Oslo: Pax
- Goffman, Erving 1997:** Chapter 2-4, 7-9 i *The Goffman Reader*. Lemert, Charles og Ann Branaman. Oxford: Blackwell Publishers
- Graeber, David 2001:** *Toward an anthropological theory of value*. New York: Palgrave
- Henriksen, Dag 2013:** Afghanistan: Militære suksesskriterier i *Strategisk suksess? Norsk maktbruk i Libya og Afghanistan*. Bøe-Hansen, Ola, Tormod Heier og Hanne Haaland Matlary (red.) Oslo: Universitetsforlaget
- Heradstveit, Daniel og Tore Bjørgo. 1987.** «*Politiske symbol*». Kap. 6 i D. Heradstveit og T. Bjørgo: *Politisk kommunikasjon*. Oslo: Tano
- Hessen, D.O. & Eriksen, T.H. 1999:** *Egoisme*. Oslo: Aschehoug
- Hofstede, G. 1997:** *Cultures and organizations: software of the mind*. New York: McGraw-Hill
- Hofstede, G. 2014:** Country comparison. Tilgjengelig fra <http://geert-hofstede.com/norway.html>. Lest 2.10.2014
- Holo, Trine og Morten Andreassen:** *Kultur på ville veier: En gjennomgang av Forsvarets satsning på kulturforståelse*. Oslo: NUPI
- Kluckhohn, Clyde og Alfred Kroeber 1952:** *Culture: A critical review of Concepts and Definitions*. Cambridge: Harvard University Press
- Korsnes, Olav 2008:** *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lewis, Jeff. 2008:** *Cultural studies*. London, UK: SAGE Publications

Mauss, Marcel [1923-24] 1995. *Gaven: Utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*, Innledning og Kap. 1, Oslo: Cappelen upopulære.

Miller, Daniel. 2010: *Stuff*. Cambridge: Polity Press

Naguib, Sapinaz-Amal og Bjarne Rogan (red.) 2011: *Materiell kultur og kulturens materialitet*. Oslo: Novus forlag.

Nilsen, A. 2006: *Afghanistan, en reise med norske soldater*. Oslo: Kagge forlag.

Olsen, Bror og Hogne Øian 2007: Innledning i *Hvorfor skyter de?*. Oslo: Cappelen akademiske forlag.

PRT Handbook 2007: Edition 3, february 2007. Tilgjengelig fra

http://intranett.mil.no/pubs/fnett/multimedia/archive/00249/PRT_Handbook_Editio_249297a.pdf Lest 26.10.2009.

Taylor, Charles 1994: The Politics of Recognition. I Amy Gutman ed. *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press.

Tilley, Chris 2006: Objectification. I Tilley, Chris, Keane Webb, Susanne Kuchler, Mike Rowlands and Patricia Spyer (red.): *Handbook of material culture*. London: SAGE Publications.

Vikseå, Bjarne 2007: Keep Kosovo Clean. Et møte i Crkvea Vodika. I Olsen, Bror og Hogne Øian (red.): *Hvorfor skyter de?* Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Østerud, Øyvind 2013: Afghanistan-operasjonen – feil strategi eller umulige utfordringer? i *Strategisk suksess? Norsk maktbruk i Libya og Afghanistan*. Bøe-Hansen, Ola, Tormod Heier og Janne Haaland Matlary (red.) Oslo: Universitetsforlaget

Wilhelmsson, Peter Shaw 2014: Kulturforståelse i internasjonale operasjoner i Norge i *internasjonale operasjoner – militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Tormod Heier, Anders Kjølberg og Carsten F. Rønnfeldt (red.) Oslo: Universitetsforlaget